

conflicts which are related to different levels of activity and efficiency of teacher's work are considered. It is underlined that considerable part of teachers have unconscious intrapersonal conflicts. Rise of consciousness, emotional maturity, self-regulation are considered the consequences of constructively resolved intrapersonal conflicts. Professional and personality deformations are decided the consequences of the non-constructively resolved intrapersonal conflicts. The ways of resolving of intrapersonal conflicts in activity of teacher are fixed.

УДК 130.1

Войнов О. В.

ЧЕСТЬ ЯК ФЕНОМЕН У СВІТІ БУДЕННОГО, ГРАНИЧНОГО ТА МЕТАГРАНИЧНОГО БУТТЯ

Для вирішення проблеми багатокомпонентності феномена честі особливо цікаво використання методології метаантропології. Прагнення розглянути феномен честі з точки зору метаантропології, дозволяє простежити зв'язок феномена честі з екзистенційними станами і трансцендентуванням, місце феномена честі по відношенню до буденного, граничного та метаграничного буття.

В межах даної статті метаантропологія розглядається як вчення про межі буття людини, її екзистенціальні виміри, умови комунікації у цих вимірах і архетипові основи культури. В якості досить детально розробленої метаантропологічної методології зручно розглядати теорію буденного, граничного і позамежного буття людини. Відповідно до методології розробленої Н. В. Хамітова [11], буденне буття формується прагненням до продовження роду і самозбереження, граничне буття формується волею до влади, пізнання та творчості, а метаграничне створюється волею до любові і свободі в їх єдності. Буденне буття людини є станом відносної гармонії, граничне буття виводить людину з цієї гармонії, заперечуючи гармонію буденності, але позамежне буття відновлює гармонію на новому рівні, формуючи вільну особистість. У зв'язку з цим буденне буття пов'язане з прихованою самотністю, граничне буття робить самотність явною, і лише в метаграничному бутті відбувається подолання самотності. Буденне, граничне та метаграничне буття формують буденний, особистісний і філософський світогляди людини. Таким чином, Н. В. Хамітов, розвиває метаантропологію як вчення, що виходить за межі філософської антропології як розділу про людину в його повсякденному бутті, яке "...в строгом смысле интегрирует в себе подходы философской антропологии, экзистенциализма и персонализма. Это означает, что метаантропология состоит из философии обыденного, предельного и запредельного бытия человека" [12, с. 157-158].

Аналізуючи кочове і осіле а також військове та мирне життя з точки зору метаантропології, слід вважати, що осіле життя уособлює собою світ буденності [12, с. 158-159], в якому люди стурбовані, насамперед виживанням і продовженням роду. Але різні зовнішні фактори, такі як забезпечували перехід в кочовища і, наприклад, заселення євреями Ханаану [15], або внутрішні чинники, такі як прагнення до свободи при переході індіанців Північної Америки до кочового способу життя [1], виштовхують людей і цілі етноси в світ граничного буття – світ кочовищ. Саме цей світ служить середовищем зародження граничного сприйняття буття і витоків уявлень про честь. Але справжню культуру честі породжує ведення постійних війн, і пов'язане з цим постійне перебування в граничних умовах, на межі життя і смерті. Таке граничне існування породжує взаємодію і зв'язок з позамежним – екзистенційні стани і трансцендентування в світ позамежного, породжуючи феномен честі як форми духовного шляху і уявлень про метаграничне.

Так як відносини честі зароджувалися незмінно в середовищі кочівників і воюючих етносів, вони пов'язані із суттю виникаючих при цьому відносин. Для захисту себе, свого майна і своєї сім'ї в умовах відсутності зовнішнього захисту, люди шукали джерела сили, зокрема сили духу. Для кочівних і військових людей, на відміну від світу осілості джерелом сили духу служив стан внутрішньої цілісності та інтегрованості з природою буття, досягнутий в граничних станах, що зберігався як відчуття честі. Внутрішньо несуперечливий стан мозку, що досягається при граничній внутрішній концентрації, пов'язаний з почуттям самоповаги і виражається у відчутті впевненості і власної гідності. Саме цей стан призводить до цілісності особистості. Підтримання цього особливого внутрішнього стану, або іншими словами, честі стало духовним шляхом військової еліти.

Духовний шлях честі можна було б назвати своєрідною, негласною релігією аристократії. Але на відміну від традиційних релігій, духовний шлях честі не мав персоніфікованого бога і чітко виражених і викладених письмово догматів або установлень. Але, духовний шлях честі володів однією рисою всіх світових релігій, – в ньому духовні цінності були більш високими, ніж людське життя. Духовний шлях честі черпав силу духу з внутрішнього джерела - власної цілісності людини.

Для аналізу граничного та метаграничного буття, слід зауважити, що метаантропологія тісно пов'язана з філософією екзистенціалізму, витокі якої сходять до робіт С. К'єркегора [5], Шеллінга [13], М. Бердяєва [2], а період розквіту пов'язаний з іменами М. Хайдеггера [10], К. Ясперса [14], А. Камю [3], Ж.-П. Сартра [7], Г. Марселя [6]. Екзистенціалізм робить акцент на ідею подолання людиною своєї

сутності, в той час як персоналізм і філософська антропологія більше цікавляться розкриттям природи людської сутності. Філософія екзистенціалізму і метаантропологія розглядають людський світ крізь ряд явищ, таких як гранична ситуація, справжність, страх, свобода, і, власне, екзистенція [8].

Феномен честі є одним з феноменів, що мають безпосереднє відношення до екзистенціального досвіду. Вочевидь, почуття честі виникає як результат ряду граничних ситуацій, або однієї граничної ситуації - коли людина опиняється перед лицем смерті. Саме тоді світ виявляється їй інтимно близьким, відкриваючи людині екзистенційний досвід, або навіть екзистенційне осяяння, активізуючи інтуїцію і деколи навіть екстрасенсорні здібності людини.

Граничні ситуації, які є однією з умов виникнення світу честі, нерозривно пов'язані зі страхом смерті. Саме те, що світ честі виникає в умовах війни, обумовлює те, що світ честі – результат зіткнення зі страхом смерті. Страх також є однією з ключових категорій в міркуваннях метаантропологів та екзистенціалістів про існування. Страх смерті вириває людину з буденного, рівномірного і розміреного існування, багато в чому бездумного проживання життя. Саме страх дає можливість абстрагуватися від усіх щоденних проблем, турбот, концентруючи мозок і сутність людини в щось більш ціле і несуперечливе, породжуючи ефект честі, інтеграцію сутності людини з природою буття, актуалізуючи почуття самоповаги.

Таким чином, екзистенційний досвід, що формує феномен честі, є основою екзистенціального існування – шляху честі. Екзистенція дозволяє актуалізувати справжні моральні цінності людини, які не спираються на лицемірні цінності і умовності суспільства, цінності життя, комфорту і буденного буття. З точки зору метаантропології і філософії екзистенціалізму, граничні стани людини є умовою відновлення його справжності. Словник філософської антропології під редакцією Н. Хамітова визначаючи справжність людського буття вказує на те, що "Разделение человеческого бытия на подлинное и неподлинное – характерная черта экзистенциализма, персонализма и метаантропологии. В экзистенциализме обыденность противопоставляется экзистенции, ...в метаантропологии рассмотрение подлинности бытия человека выводит на противоречие обыденного бытия и противостоящего ему предельного и запредельного." [9, с. 275]. Справжність людини здатна відкрити в ній її граничні і метаграничні можливості. Досягаючи стану цілісності на межі життя і смерті, деякі люди не лише спонтанно досягають стану найвищої внутрішньої концентрації, але цей стан дозволяє їм також досягати надчуттєвості, що межує з провидінням.

Метаантропологічний аналіз феномену честі дозволяє зробити висновок, що честь є особливим станом внутрішньої цілісності, що досягається завдяки концентрації організму людини на центрі власної сутності. Такий стан є фактором, що збільшує силу духу, і зумовлює внутрішню узгодженість усіх елементів і функцій організму.

Чість, як джерело сили духу обожнювалася аристократами, і її принципи були дуже стійкими і пов'язувалися з сутністю людини і природою Абсолюту, і цінувалися вище за життя. Світ честі створював особливе середовище, яке робило відбір людей за певними якостями. Вгору піднімалися ті, хто володів безкорисливістю, зневагою до життя і внутрішньою цілісністю, чесністю і честю. Вниз опускалися ті, хто володів брехливістю, нецільністю, жадібністю і страхом. Саме завдяки такому типу відбору, середа створювана світом честі піднімала вгору суспільства справжніх лідерів, людей самодостатніх, високоетичних і неприв'язаних. Такий відбір лідерів створював можливість виникнення людей метаграничного буття - великих духовних і релігійних лідерів різних епох.

Використана література:

1. *Аверкиев Ю. П.* Индейцы Северной Америки. От родового общества к классовому. – М. : Наука. – 1974. – 350 с.
2. *Бердяев Н. А.* Философия свободы; Смысл творчества. – М. : Правда, 1989. – 607 с.
3. *Камю А.* Избранное : сборник / сост. и предисл. С. Великовского. – М. : Радуга, 1989. – 464 с.
5. *Кьеркегор С.* Жизнь. Философия. Христианство / сост. и пер. с англ. И. Басс. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2004. – 243 с.
6. *Марсель Г.* Трагическая мудрость философии. Избранные работы. – М., 1995. – 187 с.
7. *Сартр Ж.-П.* Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко. – М. : Республика, 2000. – 638 с.
8. *Смирнов И. Н., Титов В. Ф.* Философия : учебник для студентов высших учебных заведений. – 2-е изд., исправленное и дополненное. – М. : Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова, 1998. – 288 с.
9. Философская антропология : словарь / под редакцией Н. Хамитова. – К. : КНТ, 2011. – 472 с. – С. 275.
10. *Хайдеггер М.* Бытие и время; Пер. с нем. В.В. Библихина. – Харьков: "Фолио", 2003. – 503 с.
11. *Хамитов Н.* Философия человека: от метафизики к метаантропологии. – К. : Ника-центр, М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 334 с.
12. *Хамитов Н.* Философия. Бытие. Человек. Мир : курс лекций. – К. : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 456 с.
13. *Шеллинг Ф. В. Й.* Сочинения в 2 т. – Т. 1. – М. : Мысль, 1987. – 637 с.
14. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории : пер. с нем. 2-е изд. – М. : Республика, 1994. – 527 с.
15. *Finkelstein I.* The Archaeology of the Israelite Settlement. Jerusalem, 1988. – 380 p.
16. Nisbett R. E., Cohen D. Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South . Westview, 1996. – 144 p.

Аннотация

Чість возникает в военном мире как следствие предельных ситуаций на грани жизни и смерти. Предельные ситуации провоцируют экзистенциальные состояния, в свою очередь, катализирующие концентрацию сущности человека, внутреннюю целостность личности и единение с сущностью бытия. Централизация всех стимулов

организма увеличивает силу духа, что является важнейшим фактором выживания в условиях войны. Именно экзистенциальная централизация сущности человека в предельных ситуациях, формирует феномен чести. Честь как катализатор силы духа становится основным понятием духовного пути чести.

Annotation

The honor comes in the military world as a consequence of limiting situations between life and death. Limiting situations provoke existential states, which catalyze the concentration of human nature, the internal integrity of the individual and the unity with the essence of being. Centralization of all organism incentives increases the strength of the spirit, which is a critical survival factor in war. Exactly existential centralization of man essence in extreme situations, creates the phenomenon of honor. Honor as a catalyst for spiritual strength is the basic concept of the spiritual path of honor.

УДК: 316.613.42-053.6

Гладуш Г.

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Формування толерантності підлітків обумовлена рядом соціальних проблем, що існують як у світовому, так і в українському суспільстві. Неповага, зухвалість, вандалізм, національна та релігійна непримиримість, непорозуміння між поколіннями, статтями, що може супроводжуватись різними формами прояву агресії у взаємодії, загострюють потребу у необхідності впровадження у виховний процес навчальних закладів культури толерантності.

Під толерантністю ми розуміємо особистісну позицію визнання інших цінностей, поглядів, звичаїв як рівноправних своїм цінностям, поглядам, звичаям, незалежно від ступеню погодження з ними, як інтегративну якість особистості, що проявляється на рівні моральних переконань, психологічних особливостей та поведінки і включає в себе ряд таких позитивних якостей, як відповідальність, самоповага, емпатія, рефлексивність, доброзичливість тощо. Протилежністю толерантності є інтолерантність, що означає непримиримість, неприйняття позицій та переконань, відмінних від своїх, як таких, що мають право на існування. Розглядаючи толерантність у якості позитивної властивості, вважаємо, що континуум її функціонального виявлення не повинен виходити за межі, де вона набуває деструктивного змісту байдужості, конформізму, втрати ідентичності тощо.

На нашу думку, виховання адекватних рівнів толерантності підлітків сприятиме формуванню їх громадської культури, підвищенню ефективності міжособистісних комунікацій, що, у свою чергу, дозволить послаблювати агресивні та ворожі тенденції.

Одним з найефективніших методів формування культури толерантності та толерантних якостей особистості підлітка ми вважаємо соціально-психологічний тренінг. При його розробці в основу були покладені загальноприйняті принципи групової корекційної роботи: принцип єдності діагностики та корекції; принцип нормативності розвитку; принцип системності розвитку психологічної діяльності; діяльнісний принцип [1].

Метою розробленого нами тренінгу було формування особистісних рис, які б сприяли розвитку толерантної культури підлітків і одночасно зумовлювали зниження агресивних проявів в їх поведінці. Таким чином, в рамках тренінгової роботи вирішувались наступні завдання:

- формування толерантної свідомості та толерантної культури спілкування;
- розвиток толерантних рис особистості (емпатії, самоконтролю, самоповаги, рефлексії, соціальної перцепції тощо);
- формування почуття власної гідності та підтримки гідності оточуючих;
- формування поваги до свого народу та людей інших національностей, культур, соціальних прошарків, віку тощо;
- формування навичок управління агресією;
- формування ціннісних установок на неагресивне вирішення конфліктних ситуацій;
- формування асертивних умінь.

Методична наповненість тренінгу ґрунтувалась на виділених та описаних у попередніх наших роботах структурних компонентах толерантності (морально-етичні переконання, поведінкові уміння, індивідуально-психологічні особистісні властивості) та агресивності (особистісні риси, поведінкові прояви, емоційне реагування).

Ми виходили з того, що рівень моральних переконань толерантності включає: гуманність (увага до неповторного внутрішнього світу людини, людяність, відмова від насильницьких методів і форм приниження достоїнств людини); відповідальність (вияв внутрішньої сили у ситуації прийняття рішення, його якісного виконання на основі варіативного підходу і системи особистих вимог). Рівень психологічних особистісних властивостей містить: впевненість у собі (адекватна оцінка власних сил і можливостей);